

סימן ה - דין קלות ראש בהר הבית - שיחת חולין ואכילה

יש לדון האם שיחת חולין אסורה בהר הבית, והאם מותר לאכול בהר הבית. ובשורש הדברים, האם כל הנאסר בבית הכנסת נאסר במכל שכן בהר הבית, או שמא הדינים חלוקים.

במשנה בברכות דף נד ע"א שנינו:

לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח, שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים.

ומבואר בגמרא דהיינו אף מחוץ להר הבית, וא"כ יש לומר שבהר הבית עצמו בוודאי אסור להקל ראש. וכן יש ללמוד מכך שכל ההלכות הנוהגות בהר הבית הן מחמת מצוות מורא מקדש, כדאיתא בכמה מקומות, כגון בתנחומא ויקרא סימן ח:

מהו שיכנס אדם להר הבית במקלו ובאפונדתו? כך שנו רבותינו, לא יכנס אדם להר הבית במקלו ובאפונדתו ובאבק שברגלו, שלא ינהג בו קלות ראש אפילו בחרבנו.

אלא שיש לעיין בגדר קלות ראש האסורה, הרמב"ם בפירוש המשנה שם כתב:

קלות ראש - היפך כובד ראש שקדם, וענינו שלא ישתקע בשעשוע ושחוק וזמר.

ובבית הבחירה למאירי פירש:

אמר המאירי לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח פי' שלא יעשה שום דבר של קלות ראש כגון תגלחת ראש וזקן ועמידה לשם ערום והטלת מי רגלים כנגד שער המזרחי.

וכן בשיטה מקובצת כתב:

לא יקל אדם את ראשו. פירוש כגון עומד ערום וכיוצא בזה.

על פי דברים אלו נראה ששיחת חולין שיש בה צורך, אינה בגדר קלות ראש, שאין קלות ראש אלא מעשה שיש בו ביזיון למקום.

אך ערוך השולחן העתיד בהלכות בית המקדש סימן יד סעיף טז כתב אחרת:

והנה הדבר פשוט שאסור לדבר בהר הבית דברי רשות. ומניין למדנו כל אלה מן התורה, לבד ממה שמצד הסברא נכנסים כל אלו הדברים בגדר יראת הכבוד ויראת הרוממות, יש על זה מקרא מפורש וכך אמרו חז"ל בברכות (סב, ב) ק"ו ומה מנעל שאינו דרך בזיון אמרה תורה של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא רקיקה שהיא דרך בזיון לא כ"ש, וכל הדברים שנתבארו הם דרך בזיון ואפילו לפני מלך בו"ד אין עושין כן ק"ו בפני ממה"מ הקדוש ברוך הוא, ומקרא מפורש הוא בריש דניאל: אשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך.

הרמב"ם בהלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יא הלכה ו פסק ע"פ הגמרא במגילה:

בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה, ואין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין ניאותין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, וחכמים ותלמידיהם מותרין לאכול ולשתות בהן מדוחק.

לעומת זאת לגבי הר הבית לא כתב כל הגבלות אלו שנאמרו בבית הכנסת ובבית המדרש, אלא הביא את הדינים שנאמרו בסוף מסכת ברכות, "לא יכנס להר הבית במקלו ובנמעלו וכו'". וצריך לעיין האם כל הנאמר לגבי בית כנסת אסור בקל וחומר בהר הבית או שמא יש לחלק.

האם כל האסור בבית הכנסת אסור גם בהר הבית?

במסכת ברכות דף סב ע"ב שנינו:

לא יכנס אדם להר הבית במקלו כו'. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: הנכנס לבית הכנסת על מנת שלא לעשותו קפנדריא (קיצור דרך) - מותר לעשותו קפנדריא. רבי אבהו אמר: אם היה שביל מעיקרו - מותר. אמר רבי חלבו אמר רב הונא: הנכנס לבית הכנסת להתפלל - מותר לעשותו קפנדריא שנאמר: "הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער הנגב, והבא דרך שער נגב יצא דרך שער צפונה, לא ישוב דרך השער אשר בא בו, כי נכחו יצא.

הגמרא דנה בהיתר לעשות את בית הכנסת קפנדריא כאשר נכנס לבית הכנסת לתפילה, ומוכיחה שמותר על פי המובא ביחזקאל אודות כניסת עם ישראל למקדש. אם כן הגמרא לכאורה משווה בין דיני כבוד בית הכנסת לכבוד בית המקדש.

הגמרא שם ממשיכה:

ורקיקה מקל וחומר. אמר רב ביבי אמר רבי יהושע בן לוי: כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה - כאילו רוקק בבת עינו, שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים.

אמר רבא: רקיקה בבית הכנסת - שריא, מידי דהוה אמנעל. מה מנעל, בהר הבית - אסור, בבית הכנסת - מותר, אף רקיקה - בהר הבית הוא דאסור, בבית הכנסת שרי. אמר ליה רב פפא לרבא, ואמרי לה רבינא לרבא, ואמרי לה רב אדא בר מתנא לרבא: אדיליף ממנעל, נילף מקפנדריא! - אמר ליה: תנא יליף ממנעל, ואת אמרת מקפנדריא! מאי היא?

דתניא: לא יכנס אדם להר הבית לא במקלו שבידו, ולא במנעלו שברגלו, ולא במעות הצרורים לו בסדינו, ובפונדתו מופשלת לאחוריו, ולא יעשנה קפנדריא, ורקיקה מקל וחומר ממנעל, ומה מנעל שאין בו דרך בזיון אמרה תורה של נעליך מעל רגליך, רקיקה שהיא דרך בזיון - לא כל שכן. רבי יוסי בר יהודה אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק, והלא דברים קל וחומר: ומה שק שאינו מאוס לפני בשר ודם - כך, רקיקה שהיא מאוסה, לפני מלך מלכי המלכים - לא כל שכן?

אמר ליה, אנא הכי קאמינא: נימא הכא לחומרא והכא לחומרא, ואימא: הר הבית דאסור במנעל - לילפא ממנעל, אבל בית הכנסת דשרי במנעל, אדיליף ממנעל ולהיתר - נילף מקפנדריא ולאסור! - אלא אמר רבא: כי ביתו. מה ביתו, אקפנדריא - קפיד אינש, ארקיקה ומנעל - לא קפיד אינש, אף בית הכנסת: קפנדריא הוא דאסור, רקיקה ומנעל - שרי.

מגמרא זו נראה במפורש שהדין של הר הבית חמור מדין בית הכנסת, שהרי רקיקה אסורה בהר הבית, ובבית הכנסת שרי, ומנעל אסור בהר הבית ובבית הכנסת שרי, וביארה הגמרא שבהר הבית נאסר אף דבר שאינו בגדר ביזיון וע"כ נאסר להיכנס עם מנעל, ואילו בבית הכנסת מותר דבר שאין דרך להקפיד בו בביתו, אף שהוא בגדר ביזיון במקום חשוב. והטעם כפי שאומר רבי יוסי ב"י, מפני שהעמידה בהר הבית נחשבת עמידה לפני מלך מלכי המלכים, וממילא מחייבת לנהוג בהתאם לכך.

סימן ה - דין קלות ראש בהר הבית - שיחת חולין ואכילה ק"ג

כך יש ללמוד גם מדברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה פרק ז הלכה ב שכתב:

ואי זו היא יראתו? לא יכנס אדם להר הבית במקלו... ולא יעשה הר הבית דרך שיכנס מפתח זו ויצא מפתח שכנגדה כדי לקצר הדרך אלא יקיפו מבחוץ, ולא יכנס לו אלא לדבר מצוה.

כאן הוסיף הרמב"ם דין שלא נאמר בגמרא בברכות (וביבמות), והוא שלא יכנס אלא לדבר מצווה. ומניין לו זאת? ביאר הכסף משנה:

מ"ש ולא יכנס לו אלא לדבר מצוה. בפרק בני העיר (דף כ"ח:): אמרינן הכי לגבי בית הכנסת וכ"ש לבית המקדש.

על פי דברים אלו כתבו בספר אל הר המור:

הרמב"ם הוסיף "ולא יעשה הר הבית דרך... כדי לקצר הדרך... ולא יכנס לו (-להר הבית) אלא לדבר מצוה" ופירש הכסף-משנה שדין זה נלמד ממה שנאמר בגמרא (מגילה כח:): לגבי בית-כנסת "וכל שכן לבית המקדש". אם כן, ניתן לומר שכל דיני כבוד בית הכנסת נוהגים בהר הבית. וכן עולה מסוגיית הגמרא בברכות (סב:)- שדיני המורא בהר הבית חמורים מבית כנסת.

לכן ברור, למשל, ש"אסור לדבר בהר הבית דברי רשות" (ערוה"ש העתיד יד, ה), וכן פשוט שיש לסגור מכשירים כפלאפון וכדו' קודם שנכנסים להר הבית, כפי שנהוג להקפיד על כך בכל מקום חולין מכובד (ו"לא תהא כהנת כפונדקית"...). וכן אסור להיכנס בו עם חרב, סכין וכדו' (כמו בשו"ע או"ח קנא, ו - וכל זה, כמובן, מלבד לצרכי בטחון, וכן ברור שכשמהרה יבנה המקדש נכנס עם סכין שחיטה להר) ועוד.

וכך מובא בספר כסא דוד להגאון החיד"א (דף לב ע"א):

כתב הרמב"ם בהלכות תפלה, וכ"כ בש"ע (סימן קנא): בתי כנסיות אין נוהגים בהם קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה וכו', ואין נכנסין בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, והקשה הרב בתי כהונה דזה ברייתא שם במגילה, והתנן פ"ג דתענית דף י"ט, עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים, וכן הוא בברייתא (דף כ"ג) וקדושת הר הבית חמורה מביהכ"נ, ולכאורה נראה דהכי רוב ישראל שבירושלים נמצאו ברחובות ירושלים ולא יכלו ללכת לביתם מפני הגשמים, ומשום כבוד הציבור ושעת הדחק הותר להם לעלות להר הבית מפני

הגשמים. א"נ שברוב הגשמים חשבו שהיה סכנה, והלכו להר הבית שהוא גבוה להינצל, וגם שזכות המקום יגן עליהם.

לפי כל הנ"ל, נראה שאכן כל הנאסר בבית הכנסת אסור בהר הבית ואף חמור מכך, ואם כן אסור לאכול בהר הבית וכמו כן אסור לנהוג שחוק וקלות ראש ושיחה בטלה, כדפסק השולחן ערוך בהלכות בית הכנסת סימן קנא סעיפים א, ד:

בתי כנסיות ובתי מדרשות, אין נוהגין בהם קלות ראש כגון: שחוק והתול ושיחה בטילה, ואין אוכלים ושותים בהם ולא מתקשטין בהם ולא מטיילין בהם ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ות"ח ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם, מדוחק, וי"א דבבה"מ אפי' שלא מדוחק שרי (ר"ן פ' בני העיר). ואין מחשבים בהם חשבונות, אא"כ הם של מצות, כגון: קופה של צדקה ופדיון שבויים, ואין מספידים בהם אא"כ יהיה ההספד לאחד מגדולי העיר, שכל בני העיר מתקבצים ובאים להספידו;

ואם צריך ליכנס בהם לצרכו, כגון לקרוא לאדם, יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה, ואח"כ יקראנו, כדי שלא יהא נראה כאילו נכנס לצרכו; ואם אינו יודע לא לקרות ולא לשנות, יאמר לאחד מהתינוקות: קרא לי פסוק שאתה קורא בו או ישהה מעט ואח"כ יצא, שהשיבה בהם מצוה, שנאמר: אשרי יושבי ביתך (תהילים פד, ה) (שיעור השיבה, כדי הלוך ב' פתחים), (לדעת הי"מ בסי' צ' סוף סעיף כ').

וכתב המשנה ברורה בסימן קנא ס"ק ב:

ושיחה בטילה - היינו אפילו שיחת חולין שהיא לצורך פרנסה דבחוץ שרי - בביהכ"נ אסור. ובפרט שיחה בטילה לגמרי דבודאי שראוי למנוע תמיד מזה [פמ"ג], ובזוה"ק פ' ויקהל הפליג מאד בגודל העון הזה... ע"כ הירא וחרד לדבר ה' ישים תמיד עיניו ולבו לזה שלא לדבר שום דברים בטלים בביהכ"נ וביהמ"ד והמקום הזה יהיה מיוחד אצלו רק לתורה ולתפלה.

אם כן נראה שבהר הבית שעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה בוודאי יש ליזוהר מכל שיחת חולין וכל שכן משיחה בטלה.

אומנם מצאנו לכאורה הפך מכל האמור לעיל, היינו שקדושת בית הכנסת חמורה מקדושת הר הבית, שכתב שם השו"ע:

סימן ה - דין קלות ראש בהר הבית - שיחת חולין ואכילה קט"ו

לצורך בהכ"נ, מותר לאכול ולישן בתוכו, ומטעם זה ישנים בליל יום הכפורים בבהכ"נ; ואפילו לצורך מצוה אחרת, כגון כשנקבצים לעבר השנה בבהכ"נ, מותר לאכול שם.

וכתב על כך המגן אברהם:

ולישן בתוכו. ונ"ל דלא יכניס מטתו לשם כדאיתא בתמיד רפ"א:

וביאר במחצית השקל:

כדאיתא בתמיד ריש פרק א'. דתנן בית המוקד היה בנוי חציו במקדש וחציו בחול, ותנן בחציו של חול היה מוקף רובדין של אבן וזקני בית אב שהיו משמרים בבית המקדש היו ישנים על אותן רובדים. ופריך הש"ס ולעיילו מטות (ר"ל, למה היו ישנים על האבנים), ומשני אביי לאו אורח ארעא לעייל מטות לבית המקדש. וסבירא ליה למ"א דקדושת בית הכנסת עדיפא מקדושת בית המוקד, עכ"פ לא גרע מבית המוקד דהא חציו של בית המוקד שהיה בנוי בחול לא היה לו כי אם קדושת הר הבית, וקדושת בית הכנסת כתב המרדכי [שבת רמז רכח] ומהרי"ק [שורש קסא ענף ז] דיש לו מעין קדושת היכל, ומהאי טעמא אסרו בתשמיש על גבי בית הכנסת וכמו שיתבאר סוף סימן זה.

ובסוף הסימן שם כתב הבית יוסף:

כתב המרדכי בפרק קמא דשבת (סי' רכח) בשם רבינו מאיר איני יודע איסור גמור להשתמש בעלייה שעל גבי בית הכנסת כמו שכתב ר"י דאפילו גגין ועליות דעזרה לא נתקדשו, מיהו יש לזהר מלהשתמש שם תשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב שם. ומהרי"ק כתב בסימן קס"א בשם המרדכי ושמא דומה לעליות היכל שנתקדשו כדאמרינן בפרק כיצד צולין (פ"ו). דמקדש מעט שלנו יש לנהוג בו מקצת קדושה ומעין קדושת היכל עכ"ל.

והובאו הדברים גם בדרכי משה שם:

וכתב מהר"י וייל בפסקיו (שבסוף תשובותיו סי' נב) מי שיחד חדר לבית הכנסת אם מותר לישן ולשכב עליו והשבתי דשרי דאפילו למאן דאסר אינו אוסר אלא דוקא בית הכנסת הבנוי מתחלה לכך דומיא דהיכל דמייתי מיניה ראייה במרדכי פרק קמא דשבת (סי' רכח) ועיין לעיל סימן ק"נ.

וכך פסק השולחן ערוך בסימן קנא סעיף יב:

יש ליזהר מלהשתמש בעליה שעל גבי ב"ה תשמיש קבוע של גנאי, כגון לשכב שם; ושאר תשמישים, יש להסתפק אם מותר להשתמש שם. הגה: וכל זה דוקא בב"ה קבוע, שנבנה מתחלה לכך, אבל בית שיחדו לאחר שנבנה לבהכ"נ, מותר לשכב עליו (פסקי מהרי"א).

וכתב המגן אברהם:

מותר לשכב. דכיון שלא נבנה מתחלה לב"ה מהני ביה תנאי אפי' בישובו [כ"ה במהרי"ל שם].

וביאר במחצית השקל:

דכיון שלא נבנה מתחלה כו'. ר"ל, דאין קדושתו כל כך חמורה כיון שלא נתקדש בתחלת הבנין, לכן אפשר להפקיע הקדושה ע"י תנאי אפילו ביישובו. וא"כ לפי דעת המ"א מה שכתב רמ"א מותר לשכב עליו, תיבת עליו לאו דוקא, דהוא הדין בתוכו. ודוקא ע"י תנאי, אבל בלא התנה אפילו על גביו אסור.

ובספר אליה רבה [ס"ק כד] חולק והביא לשון מהרי"ו ווייל שממנו נובע דין זה שנשאל על דין זה כהאי גוונא אם מותר לשכב על גביו, וסיים השואל כיון דישי מרבותינו אומרים הא [מגילה כח, ב] דבתי כנסיות שבבבל על תנאי היינו בשעת חורבן, והשיב דאפילו לדעת רבותינו הנ"ל היינו דוקא בית הבנוי מתחלה לכך, דדמיא להיכל, עכ"ל. ופירש בספר אליה רבה דהא מה שאסור התשמיש על גבי בית הכנסת כתב מרדכי [שבת רמז רכח] ומהרי"ק [שורש קסא ענף ז] הובא בב"י [ד"ה כתב המרדכי בפ"ק] אף על גב דגגין ועליות דעזרה לא נתקדשו [פסחים פה, ב], מכל מקום עליות דהיכל נתקדשו [שם פו, א], ובית הכנסת שלנו יש לנהוג בו מקצת קדושת היכל, א"כ מה שעל גביו אסור משום דמדמינן להיכל, וכיון שלא נבנה מתחלה לכך אינו דומה להיכל ומותר על גביו ואפילו בלי תנאי, אבל להתיר בתוכו אפילו ע"י תנאי לא שמענו.

השו"ע פוסק שאסור לשכב בעלייה שעל גבי בית כנסת קבוע. ואף על פי ששינוי גגין ועליות של עזרה לא התקדשו, הרי עליות שעל גבי היכל התקדשו, ובית כנסת שלנו יש לנהוג בו מקצת קדושת היכל.

סימן ה - דין קלות ראש בהר הבית - שיחת חולין ואכילה קי"ז

מדברים אלו נראה שלא נכון לדמות את דיני בית הכנסת לדיני הר הבית, ואין לומר שכל האסור בבית הכנסת אסור אף בהר הבית, שהרי בית הכנסת קדוש מקדושת הר הבית ויש לו מעין קדושת היכל. אך זה קשה וצ"ע, שזה לכאורה נגד הגמרא הנ"ל בה מבואר להדיא שקדושת בית הכנסת קלה מקדושת הר הבית.

ונראה ליישב את הדברים על פי דברי ספר היראים סימן תט [דפוס ישן - שכד]:

מורא מקדש. ויראת מאלהיך צוה בהכנס אדם למקדש או בבית הכנסת או לבית המדרש שינהג בהם מורא וכיבוד דכתיב בפרשת בהר סיני את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו לא ממקדשי אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש פי' מן הקב"ה. ומצינו בית הכנסת ובית המדרש שנקראו מקדש, דתניא בת"כ והשימותי את מקדשיכם, מקדש מקדשי מקדשיכם - לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות. ואמרי' במגילה פרק אחרון ואהי לכם למקדש מעט בארצות אשר הדחתים שם ואמר שמואל בר רב יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות [שבבבל], למדנו כשאמרה תורה את מקדשי תיראו שבתי כנסיות ובתי מדרשות בכלל, והמורא מה הוא אינו מפורש במקרא, ופירשו חכמים כל אחד לפי סברתו לפי חומר קדושתו.

מורא במקדש - תנן ברכות פ' הרואה [נ"ד א'] לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קודש הקדשים... ופי' לא יקל מהו קלות ראש, הנפנה לא יפנה צפון ודרום אלא מזרח ומערב פי' לצד הבדל מן הצופים ולפנים וברואה. ותנן [שם נ"ד א'] לא יכנס אדם להר הבית לא במקלו ולא במנעלו ולא באבק שעל גבי רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מק"ו ואמר רב רקיקה בבית הכנסת שריא מידי דהוה אמנעל, למדנו קלות ראש של הר הבית.

ושל בית הכנסת ובית המדרש - כדתנן בפ' אחרון במגילה [כ"ח א'] בית הכנסת שחרב אין מספידין בתוכו ואין פורסין לתוכו מצודות ואין שוטחין על גגו פירות ואין מפשילין בתוכו חבלים ואין עושין אותו קפנדריא משום שנאמר והשימותי את מקדשיכם קדושים אף על פי שהם שוממין, עלו בו עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש, ותניא התם במגילה בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש אין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין נאותין בהם ואין מטיילין בהם ואין נכנסין [בהן] בחמה מפני החמה ולא בגשמים מפני הגשמים ומכבדין אותם ומרביעין אותם אבל קורין בהם ושונים בהם ומספידין בהם הספד של רבים אמר ר' יהודה אימתי בישובן אבל בחורבנן מניחין אותם, עלו בו עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש, ומפרשין [שם ב'] קלות ראש חשבונות של רשות.

פירשנו קלות ראש ומורא של כל אחד ואחד ותן לחכם ויחכם עוד שישמור אדם עצמו מקלות ראש הדומה לקלות ראש ששנו חכמים וכל שכן מחמור ממנו.

היראים מבאר שדין מורא מקדש אינו זהה בכל מקום, אלא יש ללמוד מתוך מה שאמרו חכמים ומתוך הסברא לכבד ולירא מהמקום כפי הראוי לו. לפי זה נראה לומר שיש צד שהר הבית חמור מבית הכנסת כמבואר בגמרא, שהרי כל קדושת בית הכנסת נלמדת ונמשכת ממקום המקדש, שנקרא "מקדש מעט". ועל כן בוודאי שיש דברים שבהם יש לאסור בהר הבית ואף ללמוד איסור בקל וחומר ממה שנאמר בבית הכנסת. אומנם, יש צד שבית הכנסת חמור מהר הבית, כפי שראינו לעיל שמדמים אותו לקדושת היכל. ונראה להסביר זאת, מכיוון שהמציאות היומיומית בהר הבית היא מציאות מלאה חיים, עם ישראל מגיע בהמוניו עם כל משפחתו להר הבית, אנשים, נשים וטף, נכנסים עם בהמות וכל האמור בכך, הכהנים שוהים שם זמן רב, ישנים שם ואוכלים שם.

מה שאין כן בית הכנסת שהוא מיוחד אך ורק לתפילה, ואין באים לשם אלא לזמן מועט, וארון הקודש שבו ספר התורה נמצא שם והוי כעין לוחות הברית שהיו בקודש הקודשים, ועל כן יש צד שבית הכנסת חמור מהר הבית.

ועניין זה דומה קצת למה שנאמר בפוסקים, שקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת, אך אעפ"כ למעשה תלמידי חכמים מותרים לישון ולאכול בבית המדרש, מה שאין כן בבית הכנסת, מכיוון שתלמידי חכמים חיים בבית המדרש והוא כעין בית בשבילם ועל כן הותר להם.

וראיתי בחשוקי חמד על המשנה בברכות דף נד ע"א שדן בהיתר אכילה בהר הבית:

האם מותר לאכול בהר הבית

שאלה. אדם הנצרך לעלות להר הבית משום פקוח נפש, והוא צריך לשהות שם זמן רב, האם מותר לו לאכול שם?

תשובה. נאמר במסכת ברכות דף נד ע"א ולא יכנס להר הבית במקלו ובתרמילו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר. ולא מבואר במשנה שאסור גם לאכול שם. והנה בבית הכנסת כתב הרמב"ם (בהלכות תפלה י"א י) מותר ליכנס במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגלו, ומאידך גיסא אסור לאכול שם [פרט לתלמיד חכם (שו"ע או"ח סימן קנא ס"א) וביאר הרמב"ם (מגילה כו ע"ב) שבי"ד מתנין על כך, וכגון שהיה מקום דחוק לתלמידים והוצרכו לאכול בביהכ"ס]. וכתב המחצית השקל (או"ח סימן קנ"א סק"ד ובס"ק יז) דקדושת בית הכנסת עדיפה

סימן ה - דין קלות ראש בהר הבית - שיחת חולין ואכילה ק"ט

מקדושת בית המוקד. ויעויין משנ"ב (סימן קנא סק"מ) שדן אם יש לעליות של בית כנסת קדושת עליות עזרה או קדושת עליות של היכל כיון שבית כנסת נקרא מקדש מעט.

והנה בתענית דף יט ע"א מבואר שנכנסו להר הבית מפני הגשם בימי חוני המעגל, למרות שלבית כנסת אסור להיכנס מפני הגשמים כמבואר בסימן קנא ס"א. ונראה שגם לאכול בהר הבית מותר.

וקצת ראייה לכך שמעתי מגיסי הגר"ח קנייבסקי שליט"א מהמבואר בנחמיה (ט"ז): "ויצאו העם ויביאו ויעשו להם סכות איש על גגו ובחצרותיהם ובחצרות בית האלוהים", כלומר בהר הבית, והרי אכלו בסכות, ש"מ שמוותר לאכול בהר הבית. אך אפשר קצת לדחות שהיא אכילה של מצוה. והרי גם בעזרה אכלו בשר קדשים. אולם הראה לי גיסי את הנאמר ברמב"ם (פ"א מבית הבחירה ה"ז) ובונים בה בתים לשאר צרכי המקדש, כלומר גם לאכול שם.

וכדברים האלו כתב הרב עזריה אריאל שליט"א - הערות על ספר מורא מקדש לרב הלל בן שלמה שליט"א:

אכילה ושתיה בהר הבית - מהמקורות שהבאת בפרק יד איני רואה ראייה מספקת להכרעתך שיש להימנע לכתחילה. מהראשונים שדנו על אכילת חולין בעזרה נראה בבירור שבהר הבית מותר (ויש להוסיף עליהם את התוס' בתמורה כג. ד"ה אוכלין), וכן ממקורות נוספים שהבאת. יש להעיר גם לגמ' בזבחים סג ע"א ש"אין אדם אוכל במקום רבו", ולכן בפשטות אסור לאכול בקדש הקדשים, או גם בהיכל (עייין הל' מעה"ק י, ג) אלא אם כן יש צורך הכרחי, כגון שהקיפו גויים את ההיכל. משמע שבעזרה מותר וכ"ש בהר הבית, ואינו "מקום רבו" לעניין זה.

עוד אציין לפסוק בישעיהו סב, ח-ט: "נשבע ה' בימינו... ואם ישתו בני נכר תירושך אשר יגעת בו... כי מאספיו יאכלוהו והללו את ה' ומקבציו ישתוהו בחצרות קדשי". רוב המפרשים פירשוהו על ירושלים (תנחומא נח יא, רד"ק, מצודת דוד ומלבי"ם), או כל ארץ ישראל (חזקוני שמות טו, יג, מהר"י קרא). נראה שלא ניחא להו לפרש שישתו בדווקא בהר הבית או בעזרה (לא רק מבחינה הלכתית, אלא גם מבחינת הקשר הנבואה, הניגוד לגזל היין ע"י בני נכר), אבל אין הוכחה שלדעתם זהו איסור. ומהתרגום בישעיהו שתרגם כפשוטו "בדרת קדשי" נראה שזהו הר הבית או העזרה.

הסברה לאסור אכילה בהר הבית היא על סמך השוואה לבית כנסת, שאין אוכלין בו, אך לפי זה נצטרך לחילוקים שונים, כגון שרק לכהנים הותר, או רק למי שנמצא בהר זמן ממושך, ואין בדברי חז"ל והראשונים זכר לחילוק זה. גם הר"י פערלא (ל"ת קלה), שהבאת כמקור לאיסור, לא ברור לי אם כוונתו להר הבית כולו או לעזרה בלבד, וז"ל: "עוד נראה דלרבינו הגאון ז"ל בלא"ה אתי שפיר מה שלא מנה לאו זה, משום דכיון דליכא אזהרה זו אלא דוקא באכילה שבעזרה... וא"כ בלא"ה איכא מיהת איסור עשה באכילה זו אפילו בקדשים קלים המותרים לזרים. שהרי פשיטא דמשום עשה דמורא מקדש איכא איסורא לזרים שלא לאכול בעזרה. דדוקא לכהנים התיר הכתוב משום דמצותן בכך. אבל לזרים ודאי אפילו אכילה דהיתירא אסורה. דאפילו לעשות קפנדריא אסור אפילו בהר הבית משום מורא מקדש... וכ"ש אכילה ושתיה דאפילו בבתי כנסיות אמרינן דאסור ומשום דהו"ל מקדש מעט עיין שם. וכ"ש במקדש גופיה". נראה שהק"ו הוא ממקדש מעט למקדש עצמו, היינו העזרה, ולא לכל הר הבית.

כללית, בדיני הכבוד והמורא בבית כנסת ובהר הבית נראה שכל אחד כעניינו על פי מה שמסתבר בו, לא רק מבחינת חומר הקדושה אלא גם מבחינת מה שנחשב כהתנהגות סבירה מן השהים בו. בבית כנסת מקובל לשהות זמן קצר, יחסית, ולכן האכילה בו היא זלוזל, משא"כ בהר הבית, שמיועד גם לשהייה ממושכת. ומאחר שלא מצינו חילוק בין זמן לזמן, על כרחנו האכילה והשתיה הותרה באופן גורף.

הנראה לענ"ד למעשה, מתוך הסברה, שיש לחלק בין מי שעולה להר הבית תדיר ונמצא בו זמן ממושך, לבין מי שעולה לעיתים רחוקות ולזמן קצר, כעין שמצאנו חילוק זה כנ"ל בין הנכנס לבית הכנסת לתפילה, לבין תלמידי חכמים היושבים בבית המדרש. והיינו, מי שעולה לעיתים רחוקות ולזמן קצר, בוודאי צריך לנהוג ביתר חרדת קודש, לנצל את כל זמנו לתפילה לפני המקום ברוך הוא ולימוד תורה במקום הקודש. אומנם גם באופן זה יש להתיר אכילה בעת הצורך, בפרט וכל שכן אכילה של מצווה כגון סיום מסכת וכדו' שיש להתיר בהר הבית.

אך הנמצא בהר הבית תדיר ולזמן ארוך, יכול בעת הצורך לשוחח שיחת חולין ופרנסה (אך לא שיחה בטלה). וכמו כן יכול לאכול שם, ואין צריך לצאת מהר הבית לשם כך.

